

همایون معین و دوران رونق ویرایش

سیامک کاظمی

چکیده. این مقاله شامل شرح مختصری است از زندگی و کارنامه ویراستاری همایون معین، یکی از ویراستاران چیره‌دست متون ریاضی در دوران پس از انقلاب؛ و ضمن آن نگاهی می‌افکنیم به محیط کاری او، مرکز نشر دانشگاهی، اهتمام شایان آن مرکز به امر ویرایش و نقش آن در پیشبرد کیفی انتشارات دانشگاهی.

۱ شرح احوال

اگر بخواهیم از ویراستاران حرفه‌ای و زبده ریاضی در سال‌های پس از انقلاب یاد کنیم، بی‌شک همایون معین از شاخص‌ترین آن‌هاست، ویراستار توانای کتاب‌ها و مقاله‌های متعدد در زمینه‌های گوناگون ریاضیات که بسیاری از دانشجویان و ریاضی‌خوانان از ثمرات دانش علمی و زبانی و دقت و تیزبینی او بهره‌مند شده‌اند.

همایون معین به سال ۱۳۳۲ در خانواده‌ای فرهنگی و فرهنگ‌پرور در تهران به دنیا آمد. وی فرزند ادیب نامدار، استاد محمد معین (مؤلف فرهنگ فارسی معین) و داماد ریاضی‌دان شناخته‌شده، دکتر منوچهر وصال است. همایون دوره ابتدایی را در دبستان باباطاهر و دوره متوسطه را در دبیرستان البرز تهران گذراند و در آن دبیرستان همواره شاگرد ممتازی در دروس ریاضی بود. در سال ۱۳۵۰

عبارات و کلمات کلیدی: همایون معین، ویراستاری، مرکز نشر دانشگاهی، متون ریاضی به زبان فارسی
نوع مقاله: ترویجی؛ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۵
علی‌رغم اصرارهای مکرر من، با واسطه و بی‌واسطه، انجام یک مصاحبه با استاد همایون معین، به سبک و سیاق مصاحبه‌های قبلی، میسر نشد. بنابراین از استاد سیامک کاظمی، که سال‌ها در یک اتاق در مرکز نشر دانشگاهی همکار او بوده، تقاضا کردم مختصری درباره او بنویسد. این متن حاصل آن درخواست است. — سردبیر

همایون معین، ۱۳۹۸

برای تحصیل ریاضیات به دانشگاه صنعتی آریامهر (شریف فعلی) رفت. در دوره کارشناسی هم جزو ممتازترین دانشجویان بود. در پایان این دوره، او و دو تن از هم‌دوره‌ای‌هایش در دانشکده ریاضی - پیروز و کیلی^۱ و سعید قهرمانی^۲ - با بورس دانشگاه صنعتی برای ادامه تحصیل تا دریافت مدرک دکترا به آمریکا اعزام شدند و همایون به دانشگاه ویسکانسین رفت. این نخبگان اعزامی به خارج که هر سال از میان بهترین دانشجویان برگزیده می‌شدند قرار بود اعضای هیئت علمی آینده دانشگاه صنعتی اصفهان را تشکیل دهند (کل دانشگاه قرار بود در نهایت به آنجا منتقل شود و

شعبه تهران در واقع یک «کمپ موقتی» برای تدارک زیرساخت‌ها و تأمین نیروی انسانی لازم برای اصفهان بود). اما وقوع انقلاب در سال ۱۳۵۷ شور و شوق بازگشت به میهن را در بسیاری از جوانان مقیم خارج برانگیخت و همایون هم در آن سال به دریافت مدرک کارشناسی ارشد در ریاضیات محض اکتفا کرد و به ایران بازگشت. وی تا زمان وقوع انقلاب فرهنگی و تعطیلی دانشگاه‌ها در دانشگاه صنعتی اصفهان تدریس می‌کرد و سپس، مانند بقیه مدرسان دانشگاه‌ها، مشغول ترجمه کتاب شد اما به دنبال تأسیس مرکز نشر دانشگاهی به دعوت شادروان دکتر علی‌اکبر جعفریان (نخستین مدیر گروه «ریاضی، آمار، و کامپیوتر» مرکز نشر) و با حکم مأموریت از طرف دانشگاه صنعتی اصفهان به کادر ویراستاری مرکز نشر در تهران پیوست.

۲ مرکز نشر دانشگاهی و امر ویرایش

مرکز نشر دانشگاهی نخستین ناشر دانشگاهی در ایران بود که اهتمام جدی و نظام‌مند به امر ویرایش داشت و آن را یکی از مراحل اساسی کار نشر می‌دانست. قبلاً چنین توجه و اهمیتی در ناشران دانشگاهی دیده نمی‌شد (به استثنای مواردی بسیار معدود مانند انتشارات دانشگاه صنعتی در دوره کوتاهی در دهه پنجاه). مثلاً مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران (دانشگاه مادر) در کنار تعدادی کتاب خوب و بسیار خوب، کتاب‌های زیادی با کیفیت نازل عرضه کرده بود که بسیاری از آن‌ها در واقع

۱. هم‌اکنون استاد کالج مهندسی دانشگاه بوستون است. ۲. هم‌اکنون استاد ریاضیات دانشگاه وسترن نیو انگلند در آمریکا است.

ترجمه ناقص و گاه مغشوشی از آثار خارجی، ولی به عنوان تألیف، بود. کیفیت کتاب به تبحر و دقت و حوصله شخص نویسنده بستگی داشت و انتخاب سنجیده اثر، بازبینی دقیق آن، اشکال زدایی از آن و بهسازی‌های لازم گویی در حیطه مسئولیت ناشر نبود.

مرکز نشر دانشگاهی محصول رویدادی تصادفی (انقلاب فرهنگی و تعطیلی دانشگاه‌ها و الزام استادان به تألیف و ترجمه به عنوان کار موظف) بود ولی از بدو تأسیس برآن شد که طرحی نو در انتشارات دانشگاهی در افکند، به ساماندهی آشفته بازار انتشارات دانشگاهی بپردازد و متن‌های ویراسته‌ای را به جای جزوه‌ها و کتاب‌های ناویراسته و مغشوش پیشین به جامعه دانشگاهی عرضه کند.^۱ در حوزه‌های علوم دقیق و مهندسی، تمرکز کار عمدتاً بر ویرایش ترجمه بود، ترجمه کامل آخرین ویراست کتاب‌های موفق و معتبر خارجی. نظر غالب این بود که نخست بهتر است برگردان دقیقی از بهترین آثار خارجی به زبان فارسی انتشار یابد که عاری از کاستی‌ها و آشفته‌گی‌های بسیاری از «تألیفات» پیشین، و ضمناً الگویی برای کار تألیف در مراحل بعد باشد.

علاوه بر کتاب، نشر مجله‌های وزین در زمینه‌های مختلف با رعایت استانداردهای ژورنالیسم علمی از دستاوردهای ارزشمند مرکز نشر است که قبلاً در یک مؤسسه واحد، آن هم با چنان کیفیتی، سابقه نداشت. این نشریات چه در زمینه علوم انسانی (مجله‌های نشر دانش، باستان‌شناسی و تاریخ، معارف، نامه ایران باستان (چندزبانه)، لقمان (به زبان فرانسه)، و پژوهش‌های ایران‌شناختی (ایرانیستیک، به زبان آلمانی)) و چه در زمینه‌های علوم دقیق (نشر ریاضی، مجله فیزیک، مجله شیمی، و مجله بهداشت جهان) کیفیت مجله‌نگاری علمی در ایران را به رتبه‌های بالاتری ارتقا دادند. هدف مجله‌های علوم پایه (از جمله نشر ریاضی) بالابردن سطح بینش و آگاهی علمی دانشجویان و سایر علاقه‌مندان از طریق انتشار مقاله‌هایی توصیفی^۲ بود که به دقت انتخاب و ویرایش شده باشند. «ویراستگی» اثر (مقاله یا کتاب) شامل همه جنبه‌های کیفی آن می‌شد، از وضوح و دقت عبارات و مفاهیم تا سلاست بیان و حتی دستورخط و ریزه‌کاری‌های نگارشی.

چنین فعالیت گسترده‌ای نیاز به کادر ویراستاری وسیعی داشت. شرایط کشور در آن زمان امکان می‌داد که طیف متنوعی از اهل علم و قلم در سطوح مختلف برای همکاری در انتشار کتاب و مجله در مرکز نشر و پیرامون آن گرد آیند: عده‌ای از بقایای نسل اول و دوم ویراستاران مؤسسه انتشارات فرانکلین و مؤسسات تالی آن، جمعی از استادان بازنشسته دانشگاه‌ها، بعضی از استادان

۰۱. برای جزئیات بیشتر درباره این مرکز [۳، ۴، ۵] را مطالعه کنید.

شاغل (در اوقات فراغتشان)، دانش‌آموختگان و دانشجویانی بسیار مستعد از رشته‌های گوناگون که علاقه‌مند به کار قلمی بودند، به‌صورت تمام وقت یا پاره‌وقت یا همکاری از بیرون به این «نهضت» پیوستند. این جمع، بعضی با تجربه بسیار و بعضی کم تجربه‌تر، محیط پرجنب و جوشی برای تبادل آرا و انتقال تجربه‌ها و آموزش از یکدیگر در زمینه ویرایش و پردازش زبان علمی فارسی فراهم آورد. مرکز نشر کوشید تجربیات حاصل را با برگزاری دوره‌های آموزش ویرایش و ترجمه به سطح جامعه انتقال دهد. همچنین در دو دهه اول عمر خود همایش‌های متعددی درباره زبان علم و اصطلاحات علمی برگزار کرد و با انتشار واژه‌نامه‌ها و واژگان‌های متعدد در رشته‌های گوناگون علوم و مهندسی و ترویج واژه‌های نوساخته از طریق کتاب‌ها و مجله‌های خود، نقش بسزایی در افزایش توانایی زبان علمی فارسی ایفا کرد. پس از تأسیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی هم بسیاری از فعال‌ترین اعضای گروه‌های تخصصی واژه‌گزینی فرهنگستان از ویراستاران سابق مرکز نشر دانشگاهی بوده‌اند.^۱

۳ همایون معین در مقام ویراستار

عده‌ای از آن جمع مدت طولانی در آن محیط ماندند یا بعداً کار ویرایش را در جاهای دیگری ادامه دادند و تبدیل به ویراستاران حرفه‌ای یا نیمه‌حرفه‌ای شدند. همایون معین یکی از این‌ها بود که از سال ۱۳۶۰ تا نیمه دهه ۱۳۹۰ که بازنشسته شد - با چند سال وقفه در این میانه - نزدیک سی سال به‌طور تمام‌وقت و با جدیت مشغول کار ویرایش در گروه ریاضی مرکز نشر بود. همایون در نظر همکارانش شخصی آرام و مؤدب و محبوب بود، و بسیار درستکار و مقید به رعایت حق الناس. ساعت‌ها با حوصله و تمرکز زیاد کار می‌کرد و وارد بحث‌های متفرقه و وقت‌گذرانی بی‌ارتباط با کار نمی‌شد.

ویراستاران این گروه، همانند سایر گروه‌های مرکز، طیف متنوعی از لحاظ مدت و نحوه همکاری با گروه (تمام‌وقت یا پاره‌وقت یا همکاری از بیرون) بودند. کسانی که همکاری درازمدت و بیشترین مشارکت را در کار گروه داشتند (به ترتیب الفبا) عبارت بودند از: مهدی بهزاد، محمدهادی شفیعیها، علی عمیدی، سیامک کاظمی، همایون معین، محمدقاسم وحیدی اصل، و منوچهر وصال (که بعضی از آن‌ها در عین حال مدیر گروه هم بودند)؛ و ویراستارانی که مدت‌های کوتاه‌تری در گروه کار کردند:

۱. کیفیت کتاب و مجله، علاوه بر دقت در تألیف یا ترجمه و ویرایش متن، به حروف‌چینی و نمونه‌خوانی دقیق و امور صوری مانند صفحه‌آرایی مناسب و چاپ خوب و چشم‌نواز نیز وابسته است. مرکز نشر در این زمینه نیز اهتمام زیاد و کادر وسیع و شایسته‌ای داشت که پرداختن به آن، و به‌طور کلی به ساختار و نحوه کار ارگان‌های مختلف مرکز، شایسته بحث جداگانه مفصلی است.

اکبر آقاابراهیمیان، محمدابراهیم امینیان، محمد باقری، عفت خضرای، مسعود خلخال، علی راکعی، شیوادخت شیوایی، امیر صادقی، حمید کاظمی، مهدی مدغم، عبدالحسین مصحفی، و فرخ وطن (امیدوارم اسم کسی را از قلم نینداخته باشم). همچنین افراد متعددی از خارج از مرکز با ارائه نظریات مشورتی یا ویراستاری بعضی کتاب‌ها به گروه یاری می‌رسانند. بیشتر اعضای هیئت ویراستاران نشر ریاضی هم از بیرون می‌آمدند و عضو مرکز نشر نبودند.

همایون معین یکی از طولانی‌ترین دوره‌های کار در کادر ویراستاری گروه را گذراند. فهرستی از کتاب‌های ویراسته او که در انتهای این مقاله آمده است گویای تنوع موضوعات کتاب‌هایی است که به قلم او ویرایش شده است، از حسابان و آنالیز تا جبر و نظریه گراف، و از نظریه اعداد تا توپولوژی جبری. ولی این فهرست همه آثار قلمی همایون را نشان نمی‌دهد زیرا او با سعه صدری که دارد در مواردی مایل نبود نامش به عنوان ویراستار کتاب بیاید مثلاً در مورد کتابی که ویراستار اولی، ویرایش را نیمه‌کاره رها کرده یا کار ویراستار اولی قابل قبول تشخیص داده نشده و ویرایش دوباره و کامل کتاب به همایون محول شده بود ولی او اصرار داشت که نام همان ویراستار اول در کتاب ذکر شود. در آثار ویراسته او، در بحث‌هایی که با مترجمان داشت و من که با او هم اتاق بودم مکرراً می‌شنیدم، و در گفت‌وگوهایی که در داخل گروه (مثلاً در جلسات واژه‌نامه) پیش می‌آمد، نشانه‌های تیزبینی و نکته‌سنجی او کاملاً مشهود بود. دقت و سواس‌گونه در جنبه‌های مفهومی و حوصله فراوان برای جستجو در منابع مختلف – هر جا که کوچک‌ترین تردیدی داشت – از ویژگی‌های کار همایون بود. گهگاه در اصل اثر انگلیسی هم غلط‌های محتوایی می‌یافت و آن‌ها را با نظر مترجم تصحیح می‌کرد. معروف بود که «مو را از ماست می‌کشد». اگر تسلط او به زبان انگلیسی و سایه‌روشن‌های زبان فارسی را به این ویژگی بیفزایید، همایون معین را برخوردار از مجموعه توانایی‌های لازم برای ویراستار ایده‌آل می‌بینید.

مجله نشر ریاضی نیز از همکاری معین در ویرایش تعدادی از مقالات بی‌نصیب نبود. همچنین در فعالیت واژه‌گزینی گروه ریاضی، به‌خصوص در تدوین ویراست دوم واژه‌نامه مرکز نشر و انجمن ریاضی مشارکت مؤثر داشت.

شاید چندان بدبینانه نباشد اگر بگوییم که امروز به دوران زوال ویرایش نزدیک شده‌ایم. توجه جدی به ویراستگی متن‌های علمی (از همه جنبه‌های محتوایی و مفهومی و زبانی و نگارشی) چنان‌که در «دوران طلایی» مرکز نشر در نظر بود، کم و کمتر می‌شود. هرچند هنوز هم افرادی فرهنگ‌دوست

و علاقه‌مند به دقت و رسایی متن‌ها در دانشگاه‌ها، انجمن‌ها، مجله‌های علمی، و برخی ناشران خصوصی، مانند انتشارات فاطمی، هستند که می‌کوشند این شعله را روشن نگه دارند، ولی ظاهراً شرایط کلی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی چندان مشوق این جریان نیست و به نظر خیلی‌ها الزام به ویرایش کامل اثر و صرف وقت و هزینه برای آن، قدری تجملی و به قول جوان‌ها «لاکچری» می‌آید. البته شاید هوش مصنوعی تا چند سال دیگر این کار را از دوش انسان بردارد و چه بسا بهتر از انسان از عهده آن برآید.^۱

۴ کارنامه قلمی

کتاب‌ها (ترجمه)

- (۱) ایزرایل گروسمن، ویلهلم ماگنوس، گروه و گراف آن، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۸۴.
- (۲) کورت اوتو فریدریشس، از فیثاغورس تا اینشتین، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۸.

مقاله‌ها (ترجمه)

- (۱) کارتان، هنری، نیکلا بورباکی و ریاضیات معاصر، فرهنگ و اندیشه ریاضی، ۱ (۱۳۶۱)، ۵۲-۶۶.

ویرایش‌ها

- ویرایش چندین مقاله عمدتاً در نشر ریاضی و کتاب‌های زیر در مرکز نشر دانشگاهی.
- (۱) واژه‌نامه ریاضی و آمار، ۱۴۰۱. (با همکاری محمدقاسم وحیدی اصل، سیامک کازمی، محمدجلوداری ممقانی، و علیرضا جمالی)
 - (۲) فولکر رونده، آشنایی با توپولوژی، ترجمه فریبرز آذرپناه، ۱۴۰۱. (با همکاری محمد جلوداری ممقانی)
 - (۳) مانفرد استول، آشنایی با آنالیز حقیقی، ترجمه محمد جلوداری ممقانی، ۱۳۹۵.
 - (۴) دورین آندریکا، تیتو آندرسکو، زومینگ فنگ، ۱۰۴ مساله در نظریه اعداد، ترجمه باقر نشوادیان، ۱۳۹۲.
 - (۵) بنوی کومار لاهیری، نخستین درس در توپولوژی جبری، ترجمه شهرام رضایپور، ۱۳۸۸.
 - (۶) سیریل اف. گاردینر، ساختارهای جبری، ترجمه محمدرضا درفشه، ۱۳۸۸.

۱. درباره امر ویرایش و مسائل وابسته به آن مطالعه [۱، ۲] توصیه می‌شود.

- (۷) تامس ال. هیت، اصول اقلیدس (سیزده مقاله)، ترجمه محمدهادی شفیعیها، ۱۳۸۸.
- (۸) مورین فنریک، آشنایی با تناظر گالوا، ترجمه محمدرضا درفشه، ۱۳۸۷.
- (۹) رودلف لیدل، هارالد نیدرایتر، آشنایی با هیاتهای متاهی و کاربرد آنها، ترجمه محمدصادق منتخب، ۱۳۸۵.
- (۱۰) ایستین ار، گراف و کاربردهای آن، ترجمه محمدصادق منتخب، ۱۳۸۴.
- (۱۱) تام اپوستل، حساب دیفرانسیل و انتگرال (جلد ۲)، ترجمه مهدی رضائی دلفی، فرخ فیروزان، و علیرضا ذکایی، ۱۳۸۱.
- (۱۲) مارتین لیبیک، گوردن داگلاس جیمز، نمایش و سرشت گروه، ترجمه محمدرضا درفشه، ۱۳۸۱.
- (۱۳) رودنی شارپ، گامهایی در جبر تعویض پذیر، ترجمه محمد مهدی ابراهیمی، ۱۳۷۶.
- (۱۴) ام. ام. شیفر، ال. باودن، نقش ریاضیات در علوم، ترجمه علیرضا مدقالجی، ۱۳۷۴.
- (۱۵) آبراهام سینکوف، آشنایی با رمزگشایی به روش ریاضی، ترجمه عبدالله محمودیان و رویا درودی، ۱۳۷۴. (با همکاری عبدالحسین مصحفی)
- (۱۶) فیلیپ هیگینز، نخستین درس در جبر مجرد، ترجمه محمدرضا رجبزاده مقدم، ۱۳۶۲. (با همکاری حمید کاظمی)
- (۱۷) ماروین گرینبرگ، هندسه های اقلیدسی و نااقلیدسی، ترجمه محمدهادی شفیعیها، ۱۳۶۱. (با همکاری احمد بیرشک و حمید کاظمی)

مراجع

- [۱] آذرنگ، عبدالحسین، نگاهی از چند سو به ویراستار و ویراستاری، انتشارات ققنوس، تهران، ۱۴۰۱.
- [۲] آذرنگ، عبدالحسین، نشر مطلوب، انتشارات خانه کتاب، تهران، ۱۳۹۶.
- [۳] زارع، حامد، آفاق عرفان در سپهر ایران: گفتگو با نصرالله پورجوادی، نشر روزنه، تهران، ۱۴۰۲.
- [۴] مقصودی، سعید، گفتگو با استاد سیامک کاظمی؛ ترجمه و ویرایش متون ریاضی، فصلنامه مترجم، ۳۲ (۱۴۰۱)، شماره ۷۷، ۱۰۵-۱۲۴.
- [۵] مقصودی، سعید، یک عمر ترجمه و ویراستاری ریاضیات: گفتگو با استاد سیامک کاظمی، خیرنامه انجمن ریاضی ایران، ۱۷۲ (۱۴۰۱)، ۱۵-۲۹.

از نگاه یک مترجم

همکاری با مرکز نشر دانشگاهی فرصت‌های بی‌بدیلی برای من فراهم کرد که یکی از آن‌ها آشنایی و همکاری با ویراستاران کتاب‌های ریاضی از جمله آقای همایون معین است. از یک طرف آدمی تیزهوش، مؤدب، دقیق، آرام، و مهربان، و از طرف دیگر واژه‌شناس، کمال‌گرا و کیفیت‌گرا. کتاب‌های آشنایی با آنالیز حقیقی نوشتهٔ منفرد استول و آشنایی با توپولوژی نوشتهٔ فولکر رنده از جمله کتاب‌هایی هستند که آقای معین در اواخر حضور خود در مرکز نشر ویرایش کرده است.

متأسفانه بسیاری از خوانندگان کتاب‌های علمی ترجمه‌ای به زبان فارسی از دلایل خوش‌خوان‌تر و قابل‌فهم‌تر بودن برخی از کتاب‌ها نسبت به کتاب‌های دیگر آگاهی چندانی ندارند. این بدان معناست که آنان با ظرایف حرفهٔ ظریف، جانسوز، طاقت‌فرسا، و وقت‌سوز ویراستاری آشنایی ندارند و یا اهمیت آن را دست‌کم می‌گیرند. به جرأت می‌توان ادعا کرد که یک کتاب علمی خوشخوان نمی‌شود مگر اینکه ویراستاری ماهر آن را واژه‌به‌واژه ویرایش کرده باشد. بنابراین یکی از دلایل خوشخوان بودن بسیاری از کتاب‌های ریاضی مرکز نشر حضور ویراستارانی صبور در آنجا بود که علاوه بر ویژگی‌های پیش‌گفته بر ظرایف زبان خارجی، زبان فارسی، و دانش ریاضی موجود در کتاب مسلط بودند.

همایون معین چنین شخصی بود و هست. هنگام ویرایش کتاب عجله‌ای در کارش نبود. یکی از روزهای هفته‌های متوالی (نزدیک ۱۵ هفته)، به نظرم سه‌شنبه‌ها، برای بحث در مورد متن ویراستاری شدهٔ کتاب آشنایی با آنالیز حقیقی با من جلسه می‌گذاشت تا در مورد متن، برخی فرمول‌ها، و برابرنهاده‌های واژه‌های تخصصی به توافق برسیم. گاهی با خود می‌گفتم همایون چقدر صبور است، می‌خواند، غلط می‌گیرد و تازه همه را با صبوری بیان می‌کند تا موافقت مترجم یا نویسنده را جلب کند.

این رفتار همایون در جلسات مربوط به انتخاب برابرنهاده برای بسیاری از واژه‌های جدید ویراست دوم واژه‌نامهٔ ریاضی و آمار نیز ساری‌و‌جاری بود که از دانش واژه‌شناسی ژرف او در زبان‌های فارسی و انگلیسی حکایت داشت.

— محمد جلوداری ممقانی

Homayoun Moein and the Flourishing Era of Editing

S. Kazemi¹

Information Centre of IPM, IPM, Iran

Abstract. This article offers a brief account of the life and editorial career of Homayoun Moein, a masterful editor of mathematical texts in the post-revolution era. It also examines his work environment at the Iran University Press (Markaz-e Nashr-e Daneshgahi), the institution's remarkable dedication to editing, and its role in advancing the quality of academic publications.

Keywords: Homayoun Moein, editing, the Iran University Press, Persian mathematical writings

Article history: Recieved 16 February 2025; Accepted 23 February 2025

Article type: survey
